

УДК 340.12.001

ББК 67.0

М 34

Відповідальні за випуск:

О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». – Х.: ФОП Бровін О.В., 2016. – 460 с.
ISBN 978-617-7256-29-7

М 34

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 222П, Харків, 61024, України.

УДК 340.12.001

ББК 67.0

**© Асоціація випускників
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого**

ISBN 978-617-7256-29-7

прогалини в національному законодавстві не перешкоджає особі апелювати в національному суді до норм Конвенції, а національним судам – виносити на їх основі рішення, у тому числі у випадку наявності прогалини щодо тих прав і свобод людини, які встановлені Конвенцією або рішеннями Суду; (г) у випадках, коли законодавче регулювання на національному рівні здійснювалось на підставі рішення Суду (тобто після фактичної констатації Судом відповідної прогалини), при застосуванні цих норм необхідним є звернення до положень Конвенції або практики Суду, оскільки інший підхід унеможливить застосування таких норм національного законодавства у світлі міжнародних стандартів прав людини.

Слід погодитись із думкою І. Кретової, яка справедливо відзначає, що ефективне впровадження правових позицій Суду щодо змісту гарантованих Європейською конвенцією прав і свобод може бути досягнуто тільки за умови їх врахування при тлумаченні положень про права людини у процесах нормотворчості та правозастосування, а також при правотлумаченні як самостійній формі діяльності держави (передусім, у конституційній юриспруденції) [1, с. 18].

В Україні проблемною наразі залишається ситуація, коли судова практика не визнає де-факто прямої дії норм про права людини та основні свободи у так званих важких справах, коли ці норми не можуть застосовуватися судами безпосередньо, а потребують конкретизації шляхом прийняття відповідних законів, які б визначали зміст цих прав та встановлювали б обмеження їх реалізації. Така позиція суперечить принципу прямої дії норм Конституції, відповідно до якого «звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі норм Конституції України гарантується» (ч. 3 ст. 8 Конституції України). Зазначене вказує на те, що суди не можуть відмовляти у здійсненні правосуддя на підставі відсутності конкретизуючого законодавства або наявності прогалин у законодавстві. У таких випадках практика Європейського суду з прав людини покликана відігравати вирішальну роль, адже остання разом із положеннями Конвенції має прямо застосовуватися національними судами як правовий інструмент, покликаний компенсувати відсутність конкретизуючого законодавства, а також сприяти вирішенню юридичних справ за умов наявності прогалин у національному законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кретьова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. Ю. Кретьова. – Харків, 2015. – 23 с.

Матвеева Тетяна Олексіївна
доцент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ДЖЕРЕЛА « ПРАВ, ЗА ЯКИМИ СУДИТЬСЯ НАРОД МАЛОРОСІЙСЬКИЙ» 1743 року

Тривалий час українські землі перебували у складі Російської та Австро-Угорської імперії, а згодом – Радянського Союзу, тому нам – українцям необхідно концептуально переосмислити процес розвитку нашої держави та її права.

В умовах ринкової економіки в Україні відбувається підвищений інтерес громадян до історії права. Науковці-правознавці повинні об'єктивно дослідити законодавство Гетьманщини, що має велике значення в умовах вдосконалення чинного законодавства України. Актуальність дослідження законодавства зумовлена тим, що впродовж періоду Гетьманщини – правові норми регулювали суспільні відносини між учасниками цивільного обороту, ними на практиці керувалися судові установи Лівобережної України (Гетьманщини), для яких вони були юридичними посібниками.

До того ж, Лівобережна Україна та Київ, згідно з «Березневими статтями 1654р.» увійшли до складу Росії на правах політичної та правової автономії. Цей договір, визнаючи взаємовідносини між Росією та Україною, встановлював, що попередні права, якими керувалося населення України, не повинні були порушуватися російським урядом.

Визвольна війна українського народу проти Речі Посполитої 1648-1654 рр. внесла суттєві зміни в стан джерел та розвиток права в Україні. Збереження цих прав, у тому числі й звичаєвого, розглядалося, як важлива гарантія відносної автономії у складі Росії. Про чинність і значення звичаїв у Гетьманщині засвічує той факт, що навіть тоді, коли вже відповідно виробилась певна практика застосування писаного права і назріло питання кодифікації права, від звичаєвого права ще остаточно не відмовилися.

Норми звичаєвого права діяли впродовж усього 17 і 18ст. Крім становища, структури і діяльності автономних військово-адміністративних та судових установ Гетьманщини. Норми звичаєвого права регулювали також частково земельні відносини переважно серед селянства і козацтва, окремі питання особистих і майнових відносин у сім'ї, дрібні кримінальні і цивільні справи та судових процес у сільських (копних, доменіальних) судах та козацьких судах.

До «попередніх прав», що визнавалися російським урядом і були чинними в Гетьманщині, належала значна кількість джерел права польсько-литовського походження. Найбільшого значення серед польсько-литовських джерел набули Литовські Статути 1529, 1566, 1588 років.

Це кодекси середньовічного права Великого князівства Литовського, що були чинними і на інкорпорованих до нього українських землях. Литовські Статути виникли як правові акти багатонаціональної держави, всіх народів, які жили на її території – слов'янського, римського, німецького, польського права, попереднього поточного законодавства Великого князівства Литовського.

У першому Статуті Великого князівства Литовського («Старого»), прийнятому на Сеймі 1529 року, набули юридичного закріплення основи суспільного і державного ладу, що склалися на той час у великому князівстві Литовському та в тих землях, які входили до складу князівства.

Починаючи з 1544р. шляхта на кожному сеймі наполегливо вимагала внести доповнення до Статуту. Упродовж 20 років великий князь та пани-магнати відхиляли прохання шляхти, проте у роки Лівонської війни їм довелося піти на створення спеціальної комісії для перегляду Статуту. Другий Статут був затверджений Сеймом 1544 р. і тільки в 1566р. набув чинності. Він закріплював соціально-політичні та економічні зміни, що відбувалися у Великому князівстві Литовському з 1530 до 1537р., визначав правове становище великого князя, захищав привілеї великих феодалів, фіксував права і вольності шляхти. Після Люблінської унії 1569 року виникла потреба у приведенні литовського законодавства, що було чинним і в українських землях, до відповідності з польськими законами.

Значне місце серед чинних джерел посідали збірники магдебурзького права. Це право діяло у Гетьманщині як основа самоврядування міст. Міста за ним поділялися на магістратські з більш розвинутою системою управління і на ратушні, де порядок самоврядування був дещо змінений. У Гетьманщині відомо декілька збірників магдебурзького права. Найдавніший з них «Зерцало саксонів» Яскера, опублікований 1563 року у Кракові. У 17 ст. поширеними стали збірники «порядок прав цивільних магдебурзьких», укладений 1559 року Гроїцьким, «Право цивільне холмінське» 1584 року та «Артикули права магдебурзького», укладені Кірштейном у 1557 році. Після приєднання Гетьманщини до Росії з'явилися нові збірники магдебурзького права українською мовою. Названі книги були ручними книгами у судах українських періоду литовсько-польського. Фактично застосування магдебурзького права припинялося у Гетьманщині із застосуванням на неї «Установлення про губернії» 1775 року і створення загальноросійської судової системи.

Серед інших джерел права польсько-литовського походження були чинними сеймові постанови, конституції, князівські і королівські привілеї й грамоти, а також окремі їх збірники і Статути.

Після приєднання Гетьманщини до Росії одним із основних джерел чинного права стали нормативні акти автономної влади. До них належали договірні статті, акти гетьманської влади і акти Генеральної військової канцелярії.

На основі «Березневих статей» 1654 року доведено, що Договірні статті були важливим джерелом права Гетьманщини, за допомогою якого не тільки визначалися ті чи інші особи на посаду гетьмана, а й зароджувались нові та підтверджувались попередні соціально-економічні й політичні відносини. Договірні статті були юридичними актами, які визначали політико-правове становище Гетьманщини у складі Росії. Вони встановлювали норми, що визначали права гетьмана, судову організацію та джерела права, а також права і привілеї окремих соціальних груп, фінансові відносини, організацію козацтва й чиновництва. Статті мали чинність після затвердження їх царськими грамотами.

Серед чинних джерел права місцевого походження найпоширенішими були нормативні акти гетьманської влади, які видавалися у формі універсалів, ордерів, листів, інструкцій, декретів і грамот. Провідне місце серед них займали гетьманські універсали – офіційні акти державної влади Гетьманщини, що видавалися від імені гетьмана і містили закони і розпорядження. Окрім загальних універсалів, які стосувалися всього населення держави, були спеціально призначені для окремих установ, станів чи груп населення, видавалися так звані земельні гетьманські універсали про надання земель «на службу» козацькій старшині або церквам і монастирям «на молитви», а також універсали про підтвердження права власності на землю, які придбали через купівлю, спадщину тощо.

Близькими до універсалів були гетьманські ордери та інструкції. З а допомогою ордерів розв'язували конкретні питання суспільно-політичних відносин, зокрема заборона купцям займатися роздрібною торгівлею, встановлення порядку розгляду апеляційних справ у генеральному суді, проведення ревізій полків тощо.

Генеральна військова канцелярія видавала акти у формі універсалів і указів. Це були підзаконні нормативні акти, за допомогою яких затверджувалися правові акти вищих органів влади і проводилася виконавчо-розпорядча діяльність гетьманського уряду. Водночас окремими актами Генеральної військової канцелярії затверджувались також нові загально обов'язкові відносини. Рішення Військової ради і ради генеральної старшини практично мало вносили змін у чинні джерела права Гетьманщини. До того ж у 18 ст. вони вже збиралися дуже рідко – лише для виборів гетьмана та інших вищих чиновників або ж для розв'язання питань, у яких була потреба наступного затвердження царською владою.

До джерел законодавства 18 ст. на Гетьманщині належали норми церковного права – Кормчі книги, Номоканони та церковні Устави князів Ярослава і Володимира, якими закріплювалося правове становище церкви.

Список використаної літератури

1. Грабовський С., Шкляр Л. Українська державність: політико-правовий аспект//Вісник Академії Наук України. – 1993. №5.
2. Гуржій О.І. Право в Українській козацькій державі (друга половина 17-18 ст.ст.). – К., 1994.
3. Саласька М.В. Кодифікація українського права в першій половині 18 ст.//Проблеми державотворення і захисту прав людини, - Львів, 1995